

[118x002]

Dobbeltmorder eller uskyldigt dømt?

**En kriminalhistorie fra slægten
Jens Rasmussen
Århus januar 2021**

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	3
Tider og skikke.....	3
Bonden på Tudegård.....	4
Forbrydelse og straf.....	5
Var det justitsmord?.....	6
Familiens skæbne.....	7
Afslutning.....	7

Anne Cecilie Rasmusdatter
Født Alslev 1794
Død Barsø 1882

Indledning

Mine 16 tipoldeforældre er født mellem 1781 og 1816, altså for over 200 år siden, og af dem er de 15 født og opvokset i det daværende hertugdømme Schleswig – det nuværende Sønderjylland. Kun én af de 16 er født i kongeriget Danmark nord for den daværende grænse mellem Kolding og Ribe. Det drejer sig om Anne Cecilie Rasmusdatter (se ovenfor) som blev født 23. maj 1794 i landsbyen Astrup i Bryndum Sogn lidt øst for der hvor Esbjerg nu ligger. Sognet er tidligere blevet kaldt Brøndum.

Hun blev gift i 1827 i en sen alder – 33 år var mange år for en pige dengang – med en gårdejer på Barsø i Lillebælt ud for Aabenraa Fjord, Laue Nissen, som var 13 år ældre. Hans første hustru, Bodel, var død tre år før i 1824. I kirkebogen kaldes hun Bodel Laues, altså Laues Bodel, og det nævnes at hun har efterlader en datter. Datteren Ellen var kun halvandet år da moderen døde.

Måske var Anne Cecilie allerede ansat på gården da Bodel døde, for på den tid var der mange karle og piger fra Jylland som tog plads som karle og piger i hertugdømmet. Det var nemlig et mere velstående område end Jylland – og især Vestjylland. Men det kan også være at Laue har søgt efter en husholderske da han blev enkemand. Kirkebogen i Bryndum nævner desværre ikke noget om hvornår Anne Cecilie flyttede fra sognet.

Der er kun omtrent 100 km i luftlinje mellem Bryndum og Barsø, men dengang var der tale om et stort spring både kulturelt og sprogligt. Anne Cecilie følte sig dog åbenbart godt tilpas på den lille ø, for hun blev der til sin død i 1882, og hun fik fire drenge sammen med Laue. Jes døde tidligt. Nis overtog gården på Barsø, og hans datter, Margrethe Sophie, var min farmor som blev født i 1870. Den næste dreng, Jep, blev kaptajn og sejlede på Kinakysten, medens den sidste, Rasmus, døde som ung matros på et skib i Rio de Janeiro. Især Nis' gren af familien er blevet talrig, medens Jep kun har ret få nulevende efterkommere.

Så min farmor, som jeg har kendt, har også kendt Anne Cecilie – min farmors farmor. Men jeg har aldrig fået fortalt noget om hende. Jeg har heller ingen breve fra Anne Cecilies hånd. Af gode grunde, for hun kunne ikke skrive. I hendes aftægtskontrakt står der at hun har underskrevet med ført hånd, dvs. man har læst kontrakten op for hende og skrevet under for hende. I kontrakten stod hvad hun havde krav på af brænde og levnedsmidler fra gården som nu overgik til en søn og svigerdatter. Men jeg har tre breve fra omkring 1880 fra Hjerting som omtaler hende som 'faster', så hun har holdt kontakten til familien i Danmark ved lige.

Formelt var Anne Cecilie indvandrer til hertugdømmet, og der siges undertiden noget nedsættende om indvandrere. Og hvis man kikker nærmere på hendes stamtavle, opdager man at selv om hendes slægt ikke er præget af kriminalitet, så rummer den en ret opsigtsvækkende forbrydelse langt tilbage, nemlig i 1630'erne.

Tider og skikke

I 1600-tallet var langt de fleste i Danmark bønder som for de flestes vedkommende var fæstere under en herremand. De ejede ikke deres gårde, men lejede dem på livstid af herremanden, og lejen

blev betalt som en del af gårdens høst. En herregård var ikke nødvendigvis en stor bygning, og ofte var den ikke til at skelne fra fæstegårde, men herremanden ejede mindst én fæstegård. En fæstegård gik ofte ved dødsfald videre til en søn eller svigersøn. Gårdene i en landsby blev drevet sammen, og det var ikke en måde der gav stort udbytte til hverken fæster eller herremand. Bønderne var generelt en fattig underklasse.

Herremænd og adel var bedre stillet, og de var fritaget for skat mod at bidrage til landets forsvar når der var krig. Og krig førte kongen så ofte han kunne få mulighed for det, for det var typisk vigtigt for kongen at udvide sit magtområde for at få forøget ære og nye indtægter til et forbrug der altid oversteg indtægterne.

Kongen på den tid, Christian IV, havde også store planer. Han så sig som den protestantiske kirkes store forsvarer, og han fejrede hundredåret for reformationens start i 1617 med en stor indsats i at forfølge hekse og troldmænd i riget. Udenrigspolitisk kastede han landet ud i en håbløs krig mod den tysk-romerske kejser i 1626 i begyndelsen af trediveårskrigen. Efter et stort nederlag i Nordtyskland flygtede kongen nordpå og hjem, og året efter erobrede kejserens tropper hele den jyske halvø. Da kongens soldater strømmede op gennem Jylland, plyndrede de bønder og borgere i deres eget land, for de mente nok at hvis de ikke gjorde det, ville kejserens soldater alligevel gøre det.

Ud over at blive plyndret flere gange skulle den jyske befolkning nu også sørge for at besættelses-hæren og dens heste kunne bispises og indkvarteres. Der findes optegnelser fra Barsø som viser at der blev plyndret i bund, for gryder og sengetøj blev slæbt med til fastlandet – og sikkert solgt billigt til borgerne i byerne.

Kejserens tropper forlod Jylland i 1629, og befolkningen var fattig og havde oplevet megen vold. Vold kendte man nu godt i forvejen, for det var meget voldelige tider. Antallet af mord per 100.000 indbyggere kan opgøres via retsprotokollerne, og omfanget er sammenligneligt med de mest voldelige samfund i vore dage. Der var simpelt hen tradition for voldelige afgørelser på uenigheder, og alle gik bevæbnet og i det mindste med en skarp kniv – man skulle jo også have noget at spise med. Desuden var der et meget stort alkoholforbrug som betød at uenigheder ofte gik op i en spids. Folk drak så meget at bryllupshandlinger og møder i retten blev lagt så tidligt på formiddagen, at folk endnu ikke havde nået at blive berusede.

Bonden på Tudegård

Tudegård var i 1630 en fæstegård i Skads Sogn øst for Esbjerg, og fæsteren hed Frands Jessen. Han er Anne Cecilies oldemors oldefar, så vi er langt tilbage i slægten. Denne gren af slægten forblev i området og kan findes i kirkebøgerne for Skads, Jerne, Årre, Alslev og Bryndum sogne.

Man ved at Tudegård i 1562 tilhører kongen, men i 1612 bliver gården sammen med andre gårde i området solgt til herremanden på Krogsgaard. Fæsteren på Tudegård hed i 1612 Nis Søffrensen (navnet Søren kommer fra Severin eller på jysk Søvren/Søffren), og han og hustruen nåede at få 20 børn. Da Nis døde i 1619 overtoges gården af svigersønnen Frands Jessen som var gift med datteren, Boelle Nisdatter. Frands var født før 1600 i Tjæreborg.

Tudegård lå dengang lige op ad tingstedet hvor de lokale retshandlinger foregik, og hvor dødsdomme blev afviklet. Hvis man ikke kunne holde ting udendørs, blev det flyttet indendørs på Tudegård. Ejeren af Tudegård fik i 1740 bevilling til at holde kro – en forløber for den senere kendte Korskro som lå nordøst for Tudegård.

Tudegård findes endnu nordvest for landsbyen Skads og en km syd for Esbjerg Lufthavn, tæt på motorvejen, se nedenfor.

Luftfoto af Tudegård ca. 1950

Luftfoto af området ved Tudegård med gården markeret

Forbrydelse og straf

I 1634, et par dage før jul, havde Frands Jessen været kørende til Ribe, og på hjemvejen rastede han i kroen i Gredstedbro hvor der var flere af egnens bønder der holdt rast. Der var Peder Jensen fra Nourup, hans bror Jep Jensen, som for øvrigt var svigersøn af herredsfogden i Tjæreborg, og der var Poul Therkelsen fra Sadderup. Da de skulle betale hvad de havde drukket, kom Jep Jensen og Poul Therkelsen i skænderi om betalingen, og da Jep ville køre, kom Poul løbende med en fork og trueede ham. I det samme kom Frands Jessen ud, og han prøvede at mægle mellem dem. Pludselig stak Jep Jensen en kniv i brystet på ham, men Frands nåede til gengæld at hugge Jep Jensen et hårdt slag i hovedet med en kårde. Frands kom sig, men bartsøren (en barber som dengang fungerede som læge) Erik Hansen i Tjæreborg erklærede, at han havde fået "en farlig skade", og det uden skyld og årsag. Jep Jensen døde imidlertid af sit sår, men inden forklarede han at han blev hugget ned "uden skyld og brøde". At han havde stukket Frands Jessen først, nævnte han ikke.

Jeps broder, Peder Jensen, sendte bud til ridefogden på Krogsgård, som Frands jo var fæster under, og bad ham sørge for, at Frands Jessen var tilstede, når sagen skulle for retten. Teoretisk var der ikke dødsstraf for drab i nødværge, men Frands Jessen vidste alt om, hvordan en sådan sag praktiseredes. Så Frands Jessen var klar over hvad der kunne vente ham og flygtede sydpå, vistnok til Husum og ventede der på rettens afgørelse. Poul Therkelsen, som jo egentlig var ophavsmand til

hele sagen - det var ham med forken - slap med en bøde på 40 mark til Peder Jensen, men Frands blev erklæret fredløs.

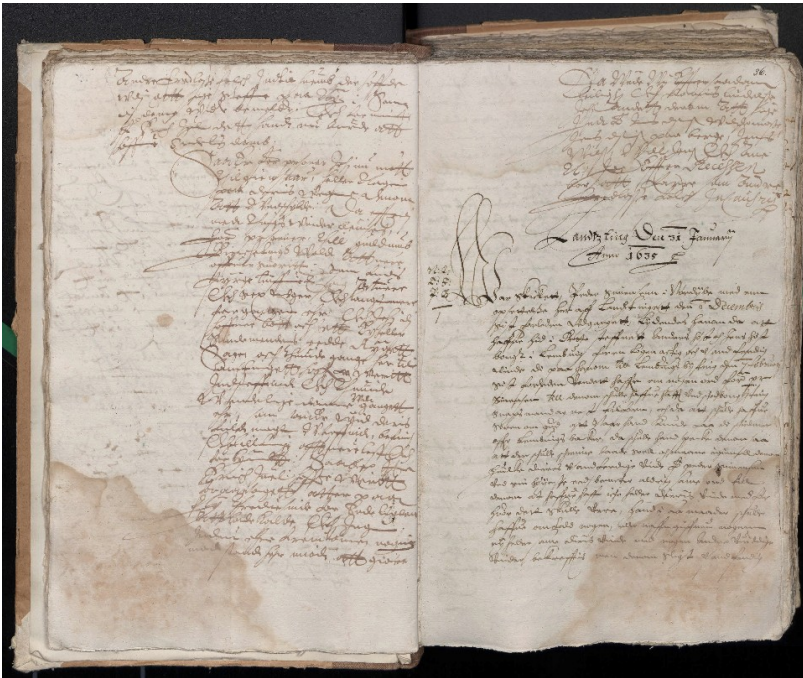
Frands følte sig uretfærdigt behandlet, og han længtes selvfølgelig hjem til gård og familie. Efter et år var gået, søgte han kongen om tilladelse til at få sagen taget op igen, denne gang ved landstinget i Viborg. Han fik tilladelsen af kongen mod selv at være tilstede og føre sagen, og han fik frit lejde så længe sagen behandlede. Så rejste han til Viborg, og herredsfogeden, den dræbtes svigerfar Niels Olufsen fra Tjæreborg, mødte også op. Sagens akter blev igen gennemgået, og anklageren og forsvareren stod hårdt mod hinanden. Frands kunne måske ikke rigtig hamle op med den retskyndige og tingvante Niels Olufsen, i hvert fald må raseriet over den følte forurettelse have taget magten fra ham, for sagen ved landstinget slutter brat med en kort notits i justitsprotokollen om at herredsfogeden Niels Olufsen den 22. juni 1636 blev ihjelstukket i Viborg af Frands Jessen Tude. Så var det ude med Frands Jessens håb om frifindelse, da han nu havde to drab på samvittigheden. Han blev dømt til døden og til hjul og stejle, og i 1637 blev han halshugget.

Var det justitsmord?

Det voldelige hændelsesforløb lyder som et sammentræf af uheldige omstændigheder. Det første dødsfald er svært at vurdere. Fulde har de involverede nok været, og ord har stået mod ord. Selvom der kun kan gisnes, er det andet dødsfald sikkert også sket ved at Frands og herredsfogden mødtes uden for landstinget og fortsatte skænderiet som udartede til slagsmål med brug af våben.

Var det mord, manddrab eller vold med døden til følge, og var det rimeligt at Frands blev dødsdømt? Frands havde nok ikke gjort sin sag bedre ved at flygte til Husum efter det første dødsfald, og indblanding i to voldelige dødsfald med ofre fra samme familie afgjorde sikkert hans skæbne. Men han fik udvirket kongelig bevilling til fornyet retsbehandling, og han er sikkert blevet henrettet på en efter den tid korrekt måde med syndsforladelse af en præst og med selve henrettelsen foretaget af en fagmand som det ses på forsidebilledet. Dog har bødlen nok brugt et tohåndssværd, for hvis han fejlede, kunne det koste ham selv livet hvis utilfredse tilskuere overfaldt ham.

I alle tilfælde må man konstatere at der var tale om et samfund med lov og orden. Det var ikke mere op til de enkelte familier at føre indbyrdes kampe for at opnå retfærdighed. Det havde det offentlige overtaget, og forhandlingerne på landstinget blev omhyggeligt skrevet ned. Der var ikke egentlige lovsamlinger, så det var vigtigt at kunne læse hvordan man tidligere havde dømt i tilsvarende sager. Nedenfor er vist en side fra tingbogen for Viborg Landsting, og jeg er ikke sikker på om siden lige omhandler Frands Jessens sag, for den gotiske skrift er meget anderledes end den jeg kender fra kirkebøgerne i 18. og 19. århundrede. Jeg har ved omtalen af Frands Jessens skæbne støttet mig til beskrivelsen af Tudegård i Skads Sognearkiv (www.sksa.dk).

Udskrift fra Viborg Landstings
dombog

Familiens skæbne

Familien på Tudegård stod nu uden forsørger, og man måtte endda betale bøddlen for henrettelsen og for den efterfølgende udstilling på hjul og stejle. Men Frands havde været ret velhavende så der blev 170 daler til deling mellem hans syv børn. Samme år giftede enken sig, og da hendes anden mand døde i 1661, overtog en af Frands' sønner, Hans Frandsen, Tudegård. Hvad der siden blev af gården, kan man læse på sognearkivets hjemmeside.

Fem af de andre søskende blev gift ind på andre gårde, og kun en af pigerne blev vist ikke gift. Hans Frandsen synes at have været en anset mand, og han er flere gange nævnt som vurderingsmand og lignende når der var strid om markskel, handler eller andet. Han var næsten altid en af de otte mænd som sammen med herredsfogeden og skriveren skulle deltage i tingmøderne, og han må efterhånden have skaffet sig stor indsigt i lov og ret. Selv efter at han overlod fæstegården til sin svigersøn, fortsatte han som tingmand.

Afslutning

Når man læser slægtshistorier, tager de ofte udgangspunkt i at slægten nedstammer fra en berømt person, en adelig person eller måske ligefrem fra en kongelig. Det er meget naturligt, for kendskabet til denne berømte forfader er nok blevet fortalt fra slægtled til slægtled. Anderledes med forfædre som er faldet i vanære, eller som er blevet dømt for en forbrydelse.

For en slægtsforsker – og for en historiker - er det imidlertid en stor ting når man falder over en forbryder i familien, for forbrydelser og straf giver altid anledning til detaljeret materiale i arkiverne som fortæller noget om fortidens samfund og dets behandling af forbrydelser og forbrydere. Desuden er det godt for en familie at opdage at den er en 'normal' familie på godt og ondt og derfor også undertiden med pletter på familiens straffeattest.